

MARLENA LOREK

Przedmiot przysposobienie obronne jako element budowania systemu bezpieczeństwa

---

The Subject of Defensive Adoption as an Element of Building a Security System

Doktor, Politechnika Rzeszowska, Wydział Zarządzania, Zakład Nauki o Bezpieczeństwie, Polska

Streszczenie

W niniejszym artykule chciałabym zwrócić uwagę na tradycję przysposobienia obronnego jako przedmiotu w edukacji szkolnej oraz rolę, jaką może ono odegrać w budowaniu współczesnego systemu bezpieczeństwa w Polsce w przypadku, gdyby powrócił do siatki przedmiotów w szkołach średnich.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja dla bezpieczeństwa, przysposobienie obronne, edukacja, system bezpieczeństwa

Abstract

In this article, I would like to draw the attention to the tradition of defensive development as a subject in school education and the role that it can play in building a modern security system in Poland in the event that it returns to the subject network in upper secondary schools.

Keywords: security, education for safety, defensive adoption, education, security system

---

Wstęp

Zdaniem Zięby (1989, s. 50) „[w] znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych: jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia”.

W związku z tym, jak bardzo istotna jest w funkcjonowaniu danej społeczności kwestia poczucia bezpieczeństwa, podejmowane są liczne działania mające za zadanie zagwarantowanie odpowiedniego jego poziomu. Jednym z elementów jest edukacja dla bezpieczeństwa. Poczesne miejsce w tym zakresie działań zajmowało kiedyś przysposobienie obronne jako przedmiot szkolny

w szkołach ponadgimnazjalnych. W momencie, kiedy zaczyna się dyskusja nad przywróceniem tego przedmiotu do siatki zajęć, istotne jest uwypuklenie korzyści, które ten przedmiot szkolny może przynieść dla budowania szeroko pojmowanej edukacji dla bezpieczeństwa.

Edukacja dla bezpieczeństwa

Zdaniem. Żegnalka (2001, s. 11) „bezpieczeństwo zależy przede wszystkim od odpowiednio zorganizowanej i prowadzonej działalności edukacyjnej”. Ważne miejsce w tej szeroko pojmowanej edukacji odgrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Kucharski (2002, s. 89) przedstawiana ją jako „ogół procesów oświatowo-wychowawczych, realizowanych głównie przez rodzinę, szkołę, wojsko, kościoły, środki masowego komunikowania, organizacje społeczne i stowarzyszenia, zakłady pracy oraz specjalnie powołane instytucje ukierunkowanych na kształtowanie systemu wartości i upowszechnianie wiadomości ważnych dla bezpieczeństwa kraju”.

Aktualnie edukacja dla bezpieczeństwa jako przedmiot w szkole składa się z kilku etapów. W pierwszym etapie kształcenie na rzecz bezpieczeństwa w klasach I–III szkół podstawowych jest oparte na kształceniu zintegrowanym, które jest rozbudowane o elementy bezpieczeństwa i ratownictwa. Drugi etap obejmuje klasy IV–VI i skupia się na elementach wychowania prozdrowotnego. W gimnazjum realizowany był dotąd trzeci – „Edukacja obronna” i czwarty etap (klasy ponadgimnazjalne I–III) – „Edukacja dla bezpieczeństwa”.

Zmiany, które w ciągu ostatnich miesięcy zostały wprowadzone do szkół, zaowocowały podjęciem dyskusji dotyczącej przywrócenia w szkołach średnich przedmiotu przysposobienie obronne.

Przysposobienie obronne jako przedmiot szkolny było obecne w programach nauczania w szkołach ponadpodstawowych do 2012 r., kiedy to zostało usunięte z siatki przedmiotów szkolnych. Przedstawiciele ówczesnych władz oświatowych tłumaczyli tę decyzję tym, że przedmiot przygotowywał na czas wojny, a na trudne sytuacje w czasach pokoju powinien przygotowywać młodzież nowy przedmiot, czyli edukacja dla bezpieczeństwa, której program scharakteryzowałam powyżej.

Przysposobienie obronne młodzieży cechuje się w Polsce długą tradycją, której rodowód sięga początków naszej państwowości. Początek traktowania przygotowania obronnego młodzieży jako elementu edukacji szkolnej datuje się na połowę XVIII w. Prekursorem tego typu działań był S. Konarski, który w 1740 r. założył w Warszawie Collegium Nobilium. W jego programie uwzględniano m.in.: ćwiczenia gimnastyczne, ćwiczenie ogólnorozwojowe, jazdę konną, musztrę i szermierkę. Ćwiczenia te miały za zadanie rozwijać cechy przyszłego obrońcy Rzeczypospolitej.

Współczesne przysposobienie obronne wyrastało z tradycji dwudziestolecia międzywojennego. Po odzyskaniu niepodległości funkcjonowało ono jako przy-

sposobienie wojskowe i było obowiązkowym przedmiotem nauczania w trzech kolejnych latach nauki, uzupełniane dwu- lub trzytygodniowym obozem letnim w czasie wakacji. Objęci nim byli uczniowie szkół zawodowych, rzemieślniczych oraz szkół średnich.

Po II wojnie światowej przysposobienie wojskowe jako przedmiot nauczania wprowadzone zostało do programów szkolnych w 1946 r. Wraz z rośnięciem dystansu czasowego dzielącego poszczególne kolejne roczniki uczniów od wojny zmniejszono nacisk na tematykę ogólnowojskową zajęć z tego przedmiotu na korzyść problematyki Terenowej Obrony Przeciwlotniczej (TOPL) i Obrony Cywilnej (OC). W związku z tymi zmianami w miejsce przysposobienia wojskowego zostało wprowadzone do szkół przysposobienie obronne.

Rola przysposobienia obronnego jako przedmiotu szkolnego w budowaniu systemu bezpieczeństwa

Przysposobienie obronne jako przedmiot szkolny zakładało nabycie umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych będących wynikiem konfrontowania się jednostki z zagrożeniami dla jej bezpieczeństwa. Szczególny nacisk w przypadku przysposobienia obronnego położony był na:

- doskonalenie umiejętności życiowych,
- kształtowanie rozwoju osobistego,
- przekazywanie metod efektywnej nauki,
- rozwijanie konkretnych zdolności naukowych i fizycznych,
- wypracowanie szacunku do siebie i bliskich.

Uczniowie po zakończeniu nauki mieli:

- określić obowiązki i uprawnienia organów państwowych, samorządowych i organizacji społecznych wynikające z ustaw i przepisów ogólnie pojmowanych jako obronne i ochronne,
- określić pozytywne skutki przynależności Polski do NATO,
- określić rolę międzynarodowego prawa humanitarnego,
- określić strukturę i zadania obrony terytorialnej RP,
- opanować zasady zachowania się na strzelnicy,
- orientować się w terenie bez mapy,
- poznać system i podsystemy obronności kraju,
- poznać zasady organizacji biegu na orientację,
- rozróżniać system militarny i pozamilitarny,
- scharakteryzować zagrożenia czasu pokoju, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń regionalnych, ich źródła, zasady postępowania w przypadku wystąpienia i po ustąpieniu,
- umieć określić rodzaje sił zbrojnych, podać ich charakterystykę i przeznaczenie oraz zadania,

- umieć posługiwać się mapą i planem,
- umieć scharakteryzować główne cele i zadania obrony cywilnej w czasie pokoju i wojny,
- umieć scharakteryzować stres i panikę,
- umieć scharakteryzować zagrożenia czasu wojny,
- wiedzieć, jak kierować większą grupą ludzi,
- wykonać szkic terenu,
- wypracować decyzję związaną z ochroną własną i swej rodziny wynikającą z wystąpienia sytuacji zagrożenia życia lub śmierci,
- znać cele i zadania Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca oraz innych organizacji humanitarnych,
- znać podstawowe pojęcia związane ze strzelaniem i budowę karabinka,
- znać podstawy planowania i organizowania akcji ratunkowej,
- znać reakcje indywidualne i zbiorowe na bodźce i sytuacje w stanach zagrożenia,
- znać sygnały alarmowe obowiązujące w RP oraz czynności, które należy wykonać po ich usłyszeniu,
- znać umiejscowienie zbiorowych środków ochrony oraz umieć posługiwać się indywidualnymi środkami ochrony,
- znać zagrożenia dzisiejszej cywilizacji, tj. palenie papierosów, nadużywanie alkoholu, zażywanie narkotyków, agresję, przynależność do subkultur, sekt itp.,
- ocenić sytuację w miejscu wypadku i umieć je zabezpieczyć,
- ocenić stan uszkodzonego i dokonać kontroli jego funkcji życiowych,
- udzielić pierwszej pomocy,
- umieć zaangażować osoby postronne do udzielania pierwszej pomocy.

Pomysłodawcy przywrócenia przedmiotu przysposobienie obronne do programów szkół wychodzą z założenia, że wcześniejsze rozwiązanie, które poprzedzało edukację dla bezpieczeństwa, w lepszym stopniu odpowiadało potrzebom chwili. Współcześnie największym zagrożeniem jest terroryzm, który wymusza na obywatelach konieczność szybkiego i właściwego reagowania na sytuacje kryzysowe spowodowane atakami terrorystycznymi.

Podsumowanie

Z punktu widzenia budowy skutecznego systemu bezpieczeństwa w Polsce nie jest ważne, czy przedmiot szkolny z zakresu reagowania na zagrożenia dla bezpieczeństwa będzie się nazywał edukacja dla bezpieczeństwa czy przysposobienie obronne. Istotna jest jego efektywność, która zwiększy poczucie bezpieczeństwa poszczególnych jednostek i wpłynie wydatnie na poczucie bezpieczeństwa państwa. W sytuacji dynamicznych zmian politycznych i pojawiania się konfliktów zbrojnych

niedaleko od polskiej granicy należy wziąć pod uwagę to, że przysposobienie obronne oferowało wszechstronniejsze przygotowanie na konfrontacje z zagrożeniami dla bezpieczeństwa.

Literatura

- Kucharski, M. (2002). *Edukacja obronna*. Warszawa: Fundacja „Innowacja”, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna.
- Zięba, R. (1989). *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*. Warszawa: Sprawy Międzynarodowe.
- Żegnałek, K. (2001). *Dydaktyka obronna*. Warszawa: DS-W MON. Oddział Edukacji Obywatelskiej, „Egros”.